

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
СФЕРИ ТУРИЗМУ ГОТОВНОСТІ ДО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ
CRITERIA AND LEVELS OF FUTURE TOURISM SPECIALISTS'
READINESS TO FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

У статті аналізуються поняття «критерій», «рівень», «готовність до іншомовного спілкування». Подано характеристику критеріїв та рівнів сформованості у майбутніх фахівців сфери туризму готовності до іншомовного. Розглянуто проблему сформованості у майбутніх фахівців сфери туризму готовності до іншомовного спілкування.

Ключові слова: критерій; рівень; готовність; іншомовне спілкування; студенти вищих навчальних закладів; сфера туризму.

Міжнародний туризм є одним із основних видів економічної діяльності, складною і комплексною сферою, яка суттєво впливає як на структуру і загальну ситуацію у світовій економіці, так і на окремі підприємства більшості країн.

Сьогодні надзвичайно актуальною є проблема підготовка спеціалістів нового профілю — менеджерів туризму та готельного господарства, наділених новим економічним мисленням, озброєних не лише професійними знаннями і вміннями високого рівня, але й які володіють іноземними мовами на рівні, достатньому для здійснення іншомовного професійного спілкування тобто готові до іншомовного професійного спілкування.

Отримані результати досліджень та аналіз наукової літератури свідчать про те, що питання готовності студентів до здійснення іншомовного спілкування є надзвичайно складним та значущим. А відтак мета статті полягає у визначенні критеріїв та рівнів сформованості у студентів, майбутніх фахівців сфери туризму, готовності до іншомовного спілкування.

У психолого-педагогічній літературі даються різні визначення поняття «критерій». У своєму дослідженні ми будемо виходити з поняття «критерій», яке аналогічно розглядають Д.Н. Узнадзе та Ю.Н. Кулюткін. Так, Д.Н. Узнадзе розглядає поняття «критерій» як ознаку, відповідно до якої визначається оцінка, мірило для оцінювання якості предмета чи явища; ознака, узята за основу класифікації [6]. Ю.Н. Кулюткін поняття «критерій» розуміє як ознаку, на основі якої оцінюється що-небудь; тобто яка є мірилом суджень [4].

Визначаючи критерії готовності до іншомовного спілкування, ми враховували вимоги, що ставляться до вибору критеріїв взагалі, а саме: інформативність, об'єктивність, валідність, нейтральність, можливість якісного опису [6].

На основі теоретичного аналізу наукової літератури та результатів власного дослідження нами виділено такі структурні компоненти готовності студентів сфери туризму до іншомовного спілкування:

1. Комунікативно-мотиваційний.
2. Змістовий.
3. Процесуальний.
4. Самооцінний.

Розглянемо їх зміст. Комунікативно-мотиваційний компонент готовності до іншомовного спілкування відображає формування позитивної мотивації майбутніх фахівців сфери туризму щодо іншомовного спілкування. Змістовий компонент готовності до іншомовного спілкування спрямований на оволодіння студентами змістом іншомовного спілкування. Процесуальний компонент готовності до іншомовного спілкування відображає формування необхідних вмінь та навичок студентів щодо адекватної мовленнєвої поведінки у відповідних мовленнєво-комунікативних ситуаціях. Самооцінний компонент готовності до іншомовного спілкування відображає самостійну і виважену оцінку студентом власної комунікативної поведінки у процесі спілкування та комунікативних здібностей співрозмовника.

Відповідно до структурних компонентів готовності студентів до іншомовного спілкування (комунікативно-мотиваційного, змістового, процесуального, самооцінного) нами визначено та обґрунтовано такі критерії сформованості готовності студентів до іншомовного спілкування, за допомогою яких можна визначити ефективність формування компонентів готовності, а саме:

- позитивна мотивація студентів щодо іншомовного спілкування (комунікативно-мотиваційний компонент);
- оволодіння студентами змістом іншомовного спілкування (змістовий компонент);
- формування умінь і навичок студентів щодо адекватної мовленнєвої поведінки у відповідних мовленнєво-комунікативних ситуаціях (процесуальний компонент);
- формування умінь у студентів самостійно оцінювати власну комунікативну поведінку в процесі спілкування та комунікативні здібності співрозмовника (самооцінний компонент).

Розкриємо їх зміст.

1. Критерій сформованості позитивної мотивації студентів щодо іншомовного спілкування характеризується потребою людини спілкуватися іноземною мовою. Будь-яка мотивація пов'язана з цілою низкою специфічних чинників тієї діяльності, до якої вона входить: по-перше, самою освітньою системою, освітнім закладом; по-друге, організацією освітнього процесу; по-третє, індивідуальними особливостями особи, яка навчається (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, рівень домагань, самооцінка, її взаємодія з іншими студентами тощо); по-четверте, індивідуальними особливостями педагога і, насамперед, його ставленням до студента, до справи; по-п'яте, особливостями навчального предмета [1].

Оскільки інтерес – це мотив, який діє в силу своєї емоційної привабливості та пробуджує відповідну діяльність, тому відчуття інтересу – це ті позитивні

емоції, які переживає людина протягом цікавої для неї навчальної або професійної діяльності [7].

Суттєвим чинником, який зумовлює спілкування іноземною мовою, є потреба особистості спілкуватися. Завдання викладача іноземної мови у вищих навчальних закладах сфери туризму, на нашу думку, полягає у формуванні стійкого інтересу студентів до предмету, а головне – довести необхідність іншомовного спілкування як одного з важливих складників майбутньої діяльності за фахом.

2. Критерій оволодіння студентами змістом іншомовного спілкування характеризується практичним оволодінням студентами чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням, говорінням, письмом, читанням); вмінням використовувати іноземну мову як засіб для професійного самовираження і кар'єрного росту.

3. Критерій сформованості умінь і навичок студентів щодо адекватної мовленнєвої поведінки у відповідних мовленнєво-комунікативних ситуаціях характеризується формуванням умінь і навичок студента правильно спілкуватись іноземною мовою із урахуванням самої ситуації спілкування. Орієнтуватись у ситуації означає вироблення такої лінії спілкування, коли постійно контролюється його хід, тобто думки висловлюються чітко й логічно, комунікативні завдання розв'язуються вчасно. Отже, необхідним елементом у процесі спілкування є створення емоційної атмосфери, яка задовольняла б усіх його учасників. Необхідно сприймати співрозмовника емоційно, враховуючи його особистісну природу, вміти проїнятися його проблемами, переживаннями, поспівчувати у разі необхідності тощо. З іншого боку, виникає необхідність у самопрезентації, що передбачає наявність уміння відтворити в очах співрозмовника такий власний образ, який би спрацював на підвищення професіоналізму. З цією метою слід бути особливо уважним до власної поведінки та емоцій.

4. Критерій сформованості умінь студентів самостійно оцінювати власну комунікативну поведінку в процесі спілкування та комунікативні здібності

співрозмовника характеризується тим, що підготовка до ефективного професійного й особистісного спілкування іноземною мовою не може обмежуватися тільки певним обсягом теоретичних і практичних знань, умінь і навичок. Важливо усвідомити (і навчити цього студентів), що успішність їхньої майбутньої діяльності багато в чому залежатиме від того, наскільки вони зуміють обґрунтовано, об'єктивно та адекватно оцінювати власні комунікативні успіхи та комунікативні здібності співрозмовника.

Врахування взаємодії та взаємозалежності зазначених критеріїв дозволили нам виділити три рівні сформованості у майбутніх фахівців сфери туризму готовності до іншомовного спілкування: високий, середній, низький. Рівень готовності студентів до іншомовного спілкування відображається рівнем сформованості зазначених вище критеріїв і показників, які ці критерії розкривають.

Високий рівень сформованості готовності студентів до іншомовного спілкування відображає ситуацію, коли діяльність студентів у вивченні іноземних мов значно активізувалася і характеризується послідовністю, систематизованістю. Студенти цього рівня вирізняються високою потребою в спілкуванні іноземною мовою, вони усвідомлено підходять до іншомовного спілкування як засобу комунікації, характеризуються майстерністю та здатні правильно і творчо вирішувати питання в комунікативних ситуаціях іншомовного спілкування. Студенти високого рівня самодостатні і не мають потреби в ініціативі й допомозі з боку інших.

Середній рівень сформованості готовності до іншомовного спілкування відображає ситуацію, коли студенти, які розуміють і усвідомлюють важливість знань з іноземних мов, мають стійкий інтерес до їх вивчення. Рівень знань, умінь і навичок іншомовного спілкування хоча і не достатньо систематизований, але високий, що дозволяє говорити про сформованість готовності до іншомовного спілкування. На цьому рівні знаходяться студенти, які позитивно ставляться до вивчення іноземної мови й імовірності спілкування нею, усвідомлюють значущість іншомовної підготовки і свідомо докладають

зусиль для оволодіння достатніми практичними вміннями, необхідними для успішної взаємодії та спілкування іноземною мовою. Однак такі студенти мають потребу в постійній ініціативі з боку інших. Названа категорія студентів характеризується адекватною самооцінкою і завзятістю, проте вони не самостійні й не достатньо активні в комунікативній діяльності.

Низький рівень сформованості готовності до іншомовного спілкування відображає ситуацію, коли у студентів спостерігається нестійкий інтерес до вивчення іноземних мов, вони можуть тільки емоційно узагальнювати інформацію про специфіку і механізми іншомовного спілкування та роль комунікативної підготовки в професійному становленні фахівця сфери туризму. На цьому рівні студенти, як правило, засвоїли основні специфічні вміння, але не володіють високою якістю знань, умінь та навичок іншомовної комунікативної компетенції тобто спостерігається низький рівень мовленнєвих умінь і навичок іншомовного спілкування. Студенти не можуть критично оцінити свою поведінку в ситуаціях спілкування іноземною мовою.

Таким чином, оцінюючи рівень сформованості готовності студентів до іншомовного спілкування, ми орієнтувалися на визначені критерії та компоненти готовності студентів до іншомовного спілкування. Для кожного із них нами були відібрані та адаптовані валідні діагностичні методики.

Розглянемо їх.

Критерії сформованості у майбутніх фахівців сфери туризму готовності до іншомовного спілкування та методика їх перевірки

Етапи дослідження	Критерії сформованості у майбутніх фахівців сфери туризму готовності до іншомовного спілкування	Методика перевірки критеріїв сформованості у майбутніх фахівців сфери туризму готовності до іншомовного спілкування
Вивчення позитивної мотивації студентів щодо іншомовного спілкування	Критерій сформованості позитивної мотивації студентів щодо іншомовного спілкування (комунікативно-мотиваційний компонент).	Опитувальник «Ставлення студентів до вивчення іноземних мов» (автор: Л.П. Гапоненко)
Вивчення рівня усвідомленості знань студентів щодо змісту іншомовного спілкування	Критерій оволодіння студентами змістом іншомовного спілкування (змістовий компонент)	- Опитувальник «Вивчення усвідомленості знань студентів про іншомовне спілкування» (автор:Л.П. Гапоненко).

та дослідження рівня сформованості знань, умінь і навичок оволодіння студентами змістом іншомовного спілкування		- Розроблені завдання, що асоціюються з чотирма видами іншомовної мовленнєвої діяльності, а саме: аудіюванням, говорінням, читанням і письмом
Дослідження рівня сформованості у студентів комунікативних навичок і умінь орієнтуватись у професійно спрямованих ситуаціях спілкування	Критерій сформованості умінь і навичок студентів щодо адекватної мовленнєвої поведінки у відповідних мовленнєво-комунікативних ситуаціях (процесуальний компонент)	Тест «Перевірте рівень своєї комунікабельності» (автори: І.Н. Горелов та М.В. Зюсько)
Вивчення рівня умінь студентів давати самостійну оцінку власній комунікативній поведінці та комунікативним здібностям співрозмовника	Критерій сформованості умінь студентів самостійно оцінювати власну комунікативну поведінку в процесі спілкування та комунікативні здібності співрозмовника (самооцінний компонент)	Методика «КОЗ-2» (автори: В.В. Синявський і Б.О. Федоришин)

1. Критерій сформованості позитивної мотивації студентів щодо іншомовного спілкування (комунікативно-мотиваційний компонент). Оскільки результативність будь-якої діяльності визначається наявністю позитивної мотивації до здійснення цієї діяльності, ми розпочали наше дослідження з вивчення комунікативно-мотиваційного компоненту готовності студентів, вищих навчальних закладів сфери туризму, до іншомовного спілкування.

Характер ставлення майбутніх фахівців сфери туризму до оволодіння іншомовним професійним спілкуванням вивчався за допомогою опитувальника «Ставлення студентів до вивчення іноземних мов», автор – Л.П. Гапоненко [1], у якому пропонувалося висловити своє ставлення до вивчення іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування, вибравши один із чотирьох запропонованих варіантів відповіді:

- не хочу вивчати іноземну мову взагалі;
- вивчаю іноземну мову тільки для того, щоб мати гарну оцінку в дипломі;
- хотілося б вивчити іноземну мову на рівні спілкування, але для цього необхідно багато часу і зусиль, яких я не хочу докладати;
- вивчаю іноземну мову для того, щоб спілкуватися на належному професійному рівні з представниками інших культур.

За результатами обробки відповідей нами було виокремлено три групи студентів, які характеризуються різним ставленням до іншомовного спілкування:

- пасивне ставлення (низький рівень) – мотиви комунікативної діяльності стимулюються ззовні;

- позитивне ставлення (середній рівень) – наявність нестабільних мотивів комунікативної діяльності;

- активно-творче ставлення (високий рівень) – наявність внутрішньої стійкої мотивації.

2. Критерій оволодіння студентами змістом іншомовного спілкування (змістовий компонент). З метою вивчення рівня усвідомленості студентами знань про іншомовне спілкування та його ролі в майбутній професійній діяльності нами пропонувався опитувальник «Вивчення усвідомленості знань студентів про іншомовне спілкування», автор – Л.П. Гапоненко [1].

Знання і уявлення про іншомовне спілкування умовно зараховувалися нами до змістового компонента готовності до іншомовного спілкування. Отримані результати розподілялися за такими рівнями:

- емоційний рівень (низький) – характеризується тим, що студенти можуть лише емоційно узагальнювати знання про іншомовне спілкування і його місце в професійній діяльності майбутнього фахівця туристичної сфери, та й то лише на вербальному рівні. На практиці вони не можуть досягти позитивних результатів у комунікативній взаємодії;

- недиференційований рівень (середній) – розрізнявальною ознакою його є те, що на цьому рівні студенти не володіють достатніми знаннями й уявленнями про іншомовне спілкування та особливості комунікативної взаємодії іноземною мовою;

- рівень узагальнення наявних знань (високий)- властивий студентам, що досягли майстерності в здатності спонтанно і творчо підходити до вирішення різних ситуацій спілкування іноземною мовою, яку вони усвідомлено

використовують як засіб встановлення і підтримання контактів із закордонними фахівцями і як спосіб їх професійного самовдосконалення.

Кожен рівень відповідно до усвідомленості професійної поінформованості та показника пережитого студентами ставлення оцінювався за трьохбальною системою: рівень емоційного узагальнення знань – 1 бал, рівень недиференційованого узагальнення – 2 бали, рівень узагальнення наявних знань – 3 бали.

3. Критерій сформованості умінь і навичок студентів щодо адекватної мовленнєвої поведінки у відповідних мовленнєво-комунікативних ситуаціях (процесуальний компонент). Безумовно, ефективність здійснення студентами спілкування іноземною мовою залежить від характеру сформованості комунікативних умінь і навичок. Якщо студент не працює над розвитком комунікативних умінь, то це породжує багато труднощів: незрозуміння співрозмовника, неадекватна реакція на його мовлення, незрозуміння предмета спілкування, неточність інформації, «закомплексованість» у спілкуванні, невпевненість, отже, нездатність орієнтуватися в різних комунікативних ситуаціях.

З метою з'ясування рівня вихідних знань, умінь і навичок іншомовного професійного спілкування у студентів ми використовували тест «Перевірте рівень своєї комунікабельності», автори – І.Н. Горелов та М.В. Зюсько.

4. Критерій сформованості умінь студентів самостійно оцінювати власну комунікативну поведінку в процесі спілкування та комунікативні здібності співрозмовника (самооцінний компонент). Уміння самооцінки є невід'ємним компонентом готовності майбутніх фахівців сфери туризму до іншомовного спілкування як складного особистісного утворення, формування якого неможливе без того, що особистість повинна вміти об'єктивно оцінювати ступінь розвиненості своїх здібностей і якостей з метою їх удосконалення. У цьому випадку діагностуються потенційні можливості особистості в розвитку її комунікативних здібностей. На такій теоретичній основі розроблена методика

«КОЗ-2». Автори методики – В.В. Синявський і Б.О. Федоришин [4]. В основі розробки – відомі проєктивні методики анкетного типу.

Проєктивний опитувальник дозволяє виявляти стійкі показники комунікативних нахилів. Особливості цього методу полягають у тому, що досліджуваний проєктує свої властивості, особливості своєї поведінки в ситуації, що запропоновані ззовні. Показники можуть бути від 1 до 0. Показники, близькі до 1, засвідчують високий рівень прояву комунікативних здібностей, близькі до 0 – низький рівень. Оцінний коефіцієнт К – це первинна кількісна характеристика матеріалів дослідження. Для якісної стандартизації результатів використовується шкала оцінок в якій кількісному показнику К відповідає певна оцінка.

Шкала оцінок комунікативних нахилів

К	№	Рівень вияву
0,10 – 0,55	1	Низький
0,56 – 0,75	2	Середній
0,76 – 1,00	3	Високий

Інтерпретація результатів. 1 – це надзвичайно низький рівень прояву нахилів до комунікативної та організаторської діяльності. Людина не прагне до спілкування, відчуває незручність у новому оточенні, надає перевагу проведенню часу на самоті, обмежує коло знайомств, відчуває трудність у налагодженні контактів, не схильна відстоювати власну точку зору, важко переживає образи; в багатьох випадках уникає самостійного прийняття рішень.

2 – такі люди прагнуть до міжособистісних контактів, відстоюють власну точку зору, самостійно планують роботу. Але дуже часто залежать від сприятливості ситуації.

3 – в цьому випадку людина не відчуває утруднень при встановленні контактів; легко почувається в новій ситуації; постійно прагне розширювати коло знайомств; проявляє ініціативу в спілкуванні, здатна самостійно приймати рішення в критичній ситуації.

Таким чином, у процесі дослідження нами визначено та обґрунтовано критерії сформованості готовності до іншомовного спілкування та показано доцільність використання трьох рівнів для оцінювання сформованості у майбутніх фахівців сфери туризму готовності до іншомовного спілкування (високий, середній та низький).

Список використаних джерел

1. Гапоненко Л.П. Формування готовності студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування: Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. / Л.П. Гапоненко. – Кривий Ріг, 2003. – 203 с. 57
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с. 82
3. Козак С.В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. / С.В. Козак. – Південноукраїнський державний педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського – О., 2001. – 20 с. 108
4. Конфликты. Пути их преодоления / Под ред. В.В. Синявского. – К., 1991. – 189 с.
5. Кулюткин Ю.Н. Психология обучения взрослых / Ю.Н. Кулюткин. – М.: Просвещение, 1985. – 128 с. 134
6. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки / Д.Н. Узнадзе // Психологические исследования. – М., 1996. – С. 135-327. 253
7. Узнадзе Д.Н. Установка у человека / Д.Н. Узнадзе // Хрестоматия по вниманию. – М.: Просвещение, 1976. – 234 с.

International tourism is one of the main economic activities, difficult and complex area that greatly affects both the structure and the overall situation in the global economy and on individual companies in the most countries.

Today the problem of training of new profile specialists, managers of tourism and hotel industry, is an extremely important. They should be given the new economic thinking, armed not only professional knowledge and skills of high level,

but also have a foreign language at a level sufficient to make foreign language professional communication that is ready to commit professional foreign language communication.

The results of research and analysis of the publications indicate that the question of students' readiness to commit foreign language communication is extremely complex and significant. Therefore, in order to identify the dynamics of formation of the students' readiness to foreign language communication, the characteristics of levels of its formation, the purpose of the article is to determine the criteria of future tourism specialists' formation of readiness to foreign language communication. According to the structural components of students' readiness to foreign language communication (communicative and motivational, contents, procedural, self-evaluative), we identified and justified the following criteria of formation of students' readiness to foreign language communication, namely: - positive students' motivation to foreign language communication (communicative and motivational component); - mastering the content of foreign language communication (contents component); - formation of students' skills about appropriate behavior in speech-appropriate and communication situations (procedural component); - forming students' skills to evaluate their own communicative behavior in the communication process (self-evaluative component).

Taking into account the interaction and interdependence of these criteria we allowed three levels of future tourism specialists' readiness to foreign language communication: high, medium and low.

Keywords: criterion; level; readiness; foreign language communication; students of higher educational institutions, tourism sphere.